

ПИТАННЯ КОМУНІКАТИВІСТИКИ, МЕДІАЛІНГВІСТИКИ ТА ГЕНРИСТИКИ

УДК 811.161.2'373.612.2'42:32:316.77:355.233.22

Кондратенко Наталія Василівна,доктор філологічних наук, завідувач кафедри прикладної лінгвістики Одеського національного університету імені І. І. Мечникова; Одеса, Україна; e-mail: kondr_nat@ukr.net; тел.: +38-066-7662885**ВЕРБАЛЬНІ АСПЕКТИ АГОНАЛЬНОСТІ ЯК ПАРАМЕТРА ПОЛІТИЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ**

Анотація. Статтю присвячено аналізу агональності як одного із засадничих параметрів політичної комунікації. Репрезентовано огляд наукових праць із загальнотеоретичних проблем політичної лінгвістики. Представлено типологію визначальних параметрів української політичної комунікації, серед яких наголошено на параметрі агональності. Визначено агональний характер українського політичного дискурсу та здійснено аналіз спортивної лексики в аспекті реалізації політичної агональності. Проаналізовано загальну спортивну лексику, що метафоризована в політичному дискурсі. Запропоновано виокремлювати тематичні підгрупи загальної спортивної лексики, що є вербальними засобами вираження агональності. Простежено механізми метафоризації спортивної лексики в українському політичному дискурсі. Дослідження виконано на матеріалі текстів засобів масової інформації політичної тематики.

Ключові слова: політичний дискурс, агональність, спортивна лексика, спортивна метафора.

Дослідження української політичної комунікації в лінгвістичному аспекті належать до актуальних проблем сучасного мовознавства, оскільки вербальні складники політичного дискурсу становлять його ядерну частину та визначають вектор розгортання сучасних лінгвополітичних наукових розвідок. Загальнотеоретичні питання політичної лінгвістики наразі потребують ґрунтовного дослідження, зважаючи на відсутність в україністиці наукових праць інтегрованого характеру, присвячених сутнісних параметрам політичної комунікації.

Серед українських дослідників політичної комунікації зазначені питання було порушено в поодиноких розвідках Л. П. Нагорної [3], Л. М. Синельникової [5], К. С. Серажим [4], тоді як у російському мовознавстві діє потужна наукова школа політичної лінгвістики (А. М. Баранов, О. І. Воробйова, Н. О. Купіна, А. П. Чудінов, О. І. Шейгал та ін.). Активний розвиток політичної лінгвістики за кордоном відбувається на фоні повільного формування цієї галузі в Україні. Цей факт вказує на необхідність розгортання новітніх українознавчих досліджень з політичної лінгвістики, передусім в аспекті визначення термінологічного апарату та визначальних параметрів політичної комунікації.

Виявлення параметрів політичної комунікації передбачає створення типології характерних ознак політичного дискурсу, серед яких засадничими вважаємо ритуальність, міфологізацію, театралізацію та агональність [2, с. 28-50]. Одним з найважливіших серед цих параметрів є агональність, що актуалізує аспект боротьби за владу [10, с. 121] в політичній комунікації.

Мета статті — аналіз вербальних засобів реалізації агональності як параметра політичної комунікації. Завдання роботи: визначити параметри політичної комунікації, схарактеризувати агональність як один із засадничих параметрів функціонування політичного дискурсу, виявити вербальні засоби репрезентації агональності і текстах ЗМІ політичної тематики.

Об’єкт аналізу — українська політична комунікації, предмет дослідження — спортивна лексика і метафорика як вербалізатори політичної агональності.

Агональність безпосередньо стосується ігрових аспектів політичної комунікації, що зумовлені актуалізацією змагальних елементів у політичній взаємодії. Термін належить до ключових культурологічних понять та пов’язаний з давньогрецькою культурою, де агонем називали етап у спортивних або інтелектуальних змаганнях. І. Гейзинга, пропонуючи ігрову концепцію розвитку людської цивілізації та культури, вважав агон «базисом культури» [7, с. 92], що активізує людину в іграх-змаганнях. О. І. Шейгал зазначає, що в лінгвістиці відсутнє єдине витлумачення поняття агональності, проте, аналізуючи його в когнітивному аспекті, наголошує та таких напрямках «конкретизації процесуального фрейму» [9, с. 2], як розгортання процесу у часі та в певних фазах; характеристика процесу змагання та його учасників, їх взаємин, передумов виникнення змагання тощо, тобто всі загальні риси політичної комунікації як своєрідного змагання.

Одним із вербальних засобів реалізації агональності, на нашу думку, є спортивна лексика і метафорика, тому що в політичній комунікації використання спортивної лексики зумовлено прагненням внести елементи змагання та прагнення перемоги. Проте у спорті головною є не власне перемога, а участь у спортивних змаганнях, тоді як у політиці перемога — головна мета учасників політичних перегонів. Зважаючи на це, термінологічні сполуки, як-от «політична гра», «правила гри», політичні гравці» підкреслюють не лише ігровий характер політичної комунікації [2, с. 29], а й її агональ-

ність. При цьому активно вживають й лексику на позначення політики як гри загалом, безвідносно до спорту, що доводить загальне уявлення про політичну комунікацію як гру, напр.: *За великим рахунком, великі гравці розглядають Україну як трофей. Хтось — як політичний, хтось — як ресурсно-ідеологічний* (Дзеркало тижня. 25.11.2011). Змагальний аспект ігрової взаємодії передбачає першість, перемогу, певні дії, що мають своїми наслідками перемогу, зокрема в політичних та виборчих перегонах. Прагнення перемоги зумовлене агональністю політичної комунікації.

Агональність політичної комунікації виявляється в загальній спортивній лексиці, що не стосується окремих видів спорту, а характеризує процес заняття спорту або змагання загалом. Саме лексика, пов'язана зі змаганнями, становить ядро тематичної групи «спорт» у політичному дискурсі. Насамперед сюди належать лексеми, що вказують на характеристики спортивних ігор і процесів, напр.: *Депутат Бундестагу Віола фон Крамон назвала справу экс-міністра внутрішніх справ Юрія Луценка «політичним реваншем»* (Українська правда. 13.10.2011); *«Будь-який демонтаж Майдану у найближчий час означатиме дуже агресивний реванш з боку Януковича. Реванш не тільки щодо політиків, а щодо усього суспільства», — зазначив Луценко і наголосив: «Цього відкату з феодалізму в рабовласництво не можна допустити»* (Львівська газета. 24.12.2013). Спортивна лексика, що характеризує спортивні змагання та спорт загалом, представлена в мас-медійних текстах політичної проблематики дуже широко. Вона пов'язана з фазами спортивних змагань, характеризує умови проведення спортивних змагань або може бути використана під час розповіді про всі види спорту. А. П. Чудінов, аналізуючи російську політичну метафору, виокремлює низку фреймів, що характеризують сферу спорту, актуалізовану в політичній комунікації [8, с. 122-129].

Ми проаналізували спортивну лексику в українському політичному дискурсі й виокремили декілька тематичних підгруп (ТПГ). Перша ТПГ охоплює найменування стадій та етапів спортивних змагань, зокрема початку і завершення, які у спорті мають термінологічні назви «старт», «фініш», «раунд», «тайм» тощо залежно від специфіки виду спорту. Ю. М. Кирилова стверджує, що спортивні метафори на позначення етапів і результатів спортивних змагань становлять 25% від загальної кількості спортивних метафор [1, с. 54]. Лексика на позначення початку і завершення спортивних змагань представлена лексемами «старт» і «фініш», напр.: *Політичний сезон: низький старт*, Попелюшки і принци на чорних кадилаках (Час і Події. 9.08.2010); *Політичний старт* євроінтеграційного осіннього забігу відбувся дуже мляво (День. 21.10.2013). *Депутат від НУНС Лілія Григорович виходить із партії «Наша Україна». «Наш результат на виборах — 1% — це вирок для всієї партії, це політичний фініш», — сказала вона* (Українська правда. 9.11.2012); *Фініш* для экс-прем'єра: румунський варіант (Укрінформ. 10.01.2014). Лексеми «старт» і «фініш» характеризують насамперед бігові види спорту та деякі командні, проте їх використовують і на позначення початку і завершення спортивних дій та змагань загалом.

Частотним є вживання лексем «старт» і «фініш» у політичному дискурсі щодо виборчих перегонів та політичної кампанії різних політиків. Початок виборчої кампанії асоціюється зі стартом, а є завершення, зокрема передчасне, з фінішем, напр.: *Старт президентської кампанії-2015 ознаменувався одним заявленим учасником на полі так званого «біло-синього» електорату проти щонайменше трьох бігунів на «помаранчевому» полі* (Українська правда. 4.07.2013). У наведеному прикладі актуалізовано семантичний зв'язок лексеми «старт» з біговими видами спорту, а вжито її щодо президентських виборчих перегонів. Саме в такому значенні, для найменування політичного процесу напередодні чергових виборів переважно і вживають лексему «старт», що характеризує початок спортивних і політичних змагань, напр.: *Незважаючи на те, що до офіційного старту виборчої кампанії залишається ще 3 місяці, розгортання політичними силами роботи в регіонах сигналізує про фальстарт. Про це 25 квітня повідомили представники Громадянської мережі ОПОРА під час презентації кампанії спостереження за виборами народних депутатів до Верховної Ради України та результатів першого моніторингового звіту* (Опора. 25.04.2012). Словникове значення лексеми «старт» пов'язане саме зі спортом: «Старт. — 1. Початковий етап спортивних змагань, перен. Початок чого-небудь. II Початковий момент зльоту літального апарата. // Сигнал про початок спортивного змагання або зльоту літального апарата. 2. Місце, лінія, пункт, з якого починається подолання якої-небудь віддалі (перев. на спортивних змаганнях) // Місце, лінія, пункт, з якого починається зліт літального апарата» [6, т. 9, с. 663]. Переносне значення як «початок чого-небудь» актуалізовано у метафоричному перенесенні значення лексеми «старт» у політичній комунікації.

У цьому ж прикладі наявний спортивний термін, що має одне термінологічне значення, — фальстарт як «передчасно взятий старт ким-небудь із учасників змагання» [6, т. 10, с. 555]. У політичній комунікації в такому значенні термін «фальстарт» вживають на позначення невдало розпочатих політичних процесів, напр.: *Старт чи фальстарт конституційної реформи?* (Дзеркало тижня. 12.10.2012); *Серед причин втягнення переважної частини депутатів Верховної Ради «у вир політичних амбіцій опозиційних фракцій та їх лідерів» — жадоба до влади політиків, які марять президентською булавою і «зірвалися» у фальстарт власної президентської кампанії* (Українська правда. 21.12.2013). Це приклад метафоричного вживання термінологічної лексики. Якщо лексема «старт» належить до лексики загального вжитку, то «фальстарт» має термінологічно обмежене вживання.

Припинення або перерва у спорті має термінологічну назву «тайм-аут» — це «перерва в спортивній грі на вимогу команди, передбачена правилами гри» [6, т. 5, с. 432]. У політичній комунікації цей спортивний термін вживають на позначення перерви у політичній діяльності, напр.: *Звільнена з ув'язнення лідер партії «Батьківщина» Юлія Тимошенко прийняла мудре рішення — взяла політичний тайм-аут, щоб зрозуміти настрої українського суспільства та намітити подальшу стратегію дій* (Преса України. 25.02.2014); *Тимчасове призупинення підписання Асоціації з ЄС — це не політичний, а економічний крок. Це тайм-аут для серйозних економічних перетворень, щоб увійти в європейську сім'ю на рівних!*», — заявили депутати обласної ради у своєму зверненні (Газета по-українськи. 3.12.2013). Політичний тайм-аут також передбачений правилами політичної гри, цю лексему вживають як політичну метафору, проте стрижневе значення зберігається.

Крім позначень хронологічних меж політичної комунікації — початку, кінця та перерви, вживають номінації на позначення проміжків політичних перегонів або діяльності. Це номінації, що мають значення інтервалів, стадій спортивних змагань, напр., *тайм, тур, сет, етап* тощо. В аналізованому матеріалі частотним є використання лексеми «тур» у значенні «етап якої-небудь гри, якогось змагання, конкурсу, що становить окрему її частину // етап розвитку якої-небудь події, окрема дія або захід як частина чого-небудь» [6, т. 10, с. 323]. Саме в такому значенні лексему «тур» вживають на позначення етапів виборчої кампанії, напр.: «*Перемога Петра Порошенка вже у першому турі засвідчить єдність українського народу, сприятиме суспільній злагоді і торуватиме шлях до європейського майбутнього України*», — йдеться у зверненні (УНІАН. 30.04.2014).

Друга ТПГ загальної спортивної лексики охоплює номінації учасників спортивних змагань, зокрема політичних гравців, тому в ній переважають найменування учасників командних видів спорту та спортивних ігор. Проте семантичного зв'язку з конкретними видами спорту тут не зафіксовано, тому уналежнюємо цю підгрупу до загальної спортивної лексики.

Насамперед потрібно зазначити поширення в політичному дискурсі термінологічної сполуки «політичні гравці», що активно використовують сучасні ЗМІ для коментування політичної ситуації в країні, напр.: «*Під час дискусії була висловлена підтримка української територіальної цілісності і суверенітету. Рада вважає важливим стриманість всіх політичних гравців в Україні і закликає до політичного діалогу*», — сказала литовський дипломат (Дзеркало тижня, 2014, 1 березня). А. П. Чудінов стверджує, що вживання «у політичному мовленні метафори гри переважно має негативний прагматичний потенціал: вважають, що політичний діяч, який поважає себе, свою справу та оточуючих, має бути ширим» [8, с. 124]. Найменування суб'єктів спортивних змагань і спортивних ігор поширене в політичних текстах, де їх називають «політичними гравцями» або «учасниками політичної гри», напр.: *Це не означає, що всі українські країні праві політичні гравці є підробкою* (Критика. 10.04.2014); *В Україні та за її межами є політичні гравці, які не хочуть успішних виборів 25 травня* (Радіо Свобода. 1.05.2014).

На позначення групи політичних гравців або сукупності політиків зі спільними політичними поглядами використовують поняття «команда», що вживають як спортивний термін для найменування учасників командних спортивних ігор — футболу, баскетболу, волейболу тощо, напр.: «*Це провокація з метою дискредитувати Верховну Раду автономії, позбавити її легітимності. На жаль, ця провокація організована і підтримана Майдівською командою в кримському уряді, яка заради збереження влади готова пожертвувати суспільно-політичною стабільністю на півострові*», — цитує Константинова прес-центр ВР Криму (ВВС Україна 26.02.2014). Інтерес українських політиків до командних видів змагань зумовлює активне використання таких збірних номінацій, як «команда» та «збірна», напр.: *Шкода, але більшість талановитих гравців не пройшла у збірну українських політиків і незаслужено ізольована від активної політичної діяльності у ВР. Але оскільки ми створюємо уряд, здатний працювати, то дозволимо собі залучати їх до гри в команді. Зрештою гравець не обов'язково повинен належати до одного з вищезгаданих фан-клубів* (2000. 30.06.2006); *Новостворений Кабмін може починати виводити країну з кризи хоч завтра. Можливо, в ньому недостатньо зірок, які забивають під будь-яким кутом, але зрештою гру роблять не зірки, а працююча команда* (Українська правда. 23.02.2013). Номінації суб'єктів спортивних змагань, вжиті як політичні метафори становлять нечисленну групу в проаналізованому матеріалі.

Крім двох ТПГ загальної спортивної лексики в політичному дискурсі вживають вузькоспеціалізовану лексику, пов'язану з різними видами спорту.

Отже, сучасна українська політична комунікація має внутрішню ігрову природу, що уможливило її порівняння з іграми різних типів, серед яких особливе місце належить спортивним іграм. У спортивних іграх на перше місце виходить змагальний аспект, що орієнтований не лише на перемогу, а загалом на участь. Будь-які спортивні заходи передусім мають на меті не перемогу, а участь, але в політичній комунікації релевантними є як участь, так і перемога. Порівняння політики зі спортом є частотним на шпальтах сучасних видань та Інтернет-джерел, тому термінологічні сполуки «політична гра», «правила гри», політичні гравці» підкреслюють не лише ігровий характер політичної комунікації, а й її агональність.

Спортивна лексика в політичній комунікації поділена на дві групи: перша група охоплює загальну спортивну лексику безвідносно до видів спорту, а друга група містить вузькоспеціалізовану спортивну термінологію. Спортивна лексика, що характеризує спортивні змагання та спорт загалом пов'язана з фазами спортивних змагань, характеризує умови проведення спортивних змагань або може бути використана під час розповіді про всі види спорту. Крім того, сюди належить і номінації суб'єктів спортивних змагань та учасників спортивних заходів.

До перспектив дослідження уналежнюємо дослідження різних аспектів атональності та метафорики різних тематичних груп, що здатні реалізовувати параметр атональності.

Література

1. Кириллова Ю. Н. Концептуальная сфера «спорт» как источник метафорической экспансии (на материале немецких печатных СМИ) / Ю. Н. Кириллова // Мир науки, культуры, образования : науч. журн. — 2010. — № 6 (25). — С. 52-56.
2. Кондратенко Н. Український політичний дискурс: текстуалізація реальності / Н. В. Кондратенко. — О.: Чорномор'я, 2007. — 156 с.
3. Нагорна Л. Політична мова і мовна політика: діапазон можливостей політичної лінгвістики / Л. Нагорна. — К.: Світгляд, 2005. — 315 с.
4. Серажим К. С. Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність / К. С. Серажим. — К.: Київ. нац. ун-т, 2002. — 392 с.
5. Синельникова Л. Н. Политическая лингвистика: координаты междисциплинарности / Л. Н. Синельникова // Политическая лингвистика. — Екатеринбург, 2009. — № 4 (30). — С. 41-47.
6. Словник української мови : в 11 т. — К.: Наук. думка, 1970-1980.
7. Хейзинга И. Homo ludens. В тени завтрашнего дня / И. Хейзинга. — М.: Прогресс, 1992. — 459 с.
8. Чудінов А. П. Россия в метафорическом зеркале: когнитивное исследование политической метафоры (1991-2000) : [монография] / А. П. Чудінов. — Екатеринбург: УрГПУ, 2001. — 238 с.
9. Шейгал Е. И. Агональность в коммуникации: структура понятия [Електронний ресурс] / Е. И. Шейгал, В. В. Дешевова. — Режим доступу: <http://lib.vkarp.com/2013/12/23/>

10. Шейгал Е. Семиотика политического дискурса / Е. Шейгал. — М.: Гнозис, 2004. — 326 с.

References

1. Kirillova N. Conceptual sphere «sport» as a source of metaphorical expansion (based on the German print media) / N. Kirillova // World of Science, Culture and Education : science magazine. — 2010. — № 6 (25). — P. 52-56.
2. Kondratenko N. V. Ukrainian political discourse : tekstualization reality/ N. V.Kondratenko. — Odessa: Chomomorja, 2007. — 156 p.
3. Nagorna L. The political language and language policy : the range of possibilities of political linguistics / L. Nagorna. — К. : Ideology, 2005. — 315 p.
4. Serazhym K. S. Discourse as sociolinguial phenomenon : methodology, architectonic, variation / K. S. Serazhym. — К. : Kyiv National University, 2002. — 392 p.
5. Sinelnikova L.N. Political linguistics : coordinates of interdisciplinary / L. N. Sinelnikova // Political linguistics. — Ekaterinburg, 2009. — № 4 (30). — P. 41-47.
6. Ukrainian dictionary : in 11 volumes. — К. : Naukova Dumka, 1970-1980.
7. Huizinga J. Homo ludens. In the shadow of tomorrow / J. Huizinga. — М. : Progress, 1992. — 459 p.
8. Chudinov A. P. Russian metaphorical mirror : cognitive study political metaphor (1991-2000) / A. P.Chudinov. — Ekaterinburg : USPU, 2001. — 238 p.
9. Sheigal E. I. Agonal in communication : the structure of concepts [Electron, resource] / E. I. Sheigal, V. V. Deshevov. — URL: <http://lib.vkarp.com/2013/12/23/>
10. Sheigal E. I. Semiotics political discourse / E. I. Sheigal. — М. : Gnosis, 2004. — 326 p.

Кондратенко Наталия Васильевна,
доктор филологических наук, зав. кафедрой прикладной лингвистики Одесского национального университета
имени И. И. Мечникова; Одесса, Украина;
e-mail: kondr_nat@ukr.net; тел.: +38-066 7662885

Вербальные аспекты атональности как параметра политической коммуникации

Аннотация. Статья посвящена анализу атональности как одного из основных параметров политической коммуникации. Представлен обзор научных трудов по общетеоретическим вопросам политической лингвистики. Предложена типология основных параметров украинской политической коммуникации, среди которых выделен параметр атональности. Определён агональный характер украинского политического дискурса и осуществлён анализ спортивной лексики в аспекте реализации политической атональности. Проанализированы спортивная лексика и метафоры в политическом дискурсе. Предложено выделять тематические подгруппы спортивной лексики, являющиеся вербальными средствами выражения атональности. Прослежены механизмы метафоризации спортивной лексики в украинском политическом дискурсе. Исследование выполнено на материале текстов СМИ политической тематики.

Ключевые слова: политический дискурс, агональность, спортивная лексика, спортивная метафора.

Natalia V. Kondratenko,
Grand PhD in Philological Sciences, Head of Applied Linguistics of Odessa I.I. Mechnikov National University;
Odessa, Ukraine;
e-mail: kondr_nat@ukr.net; phone: +38-066 7662885

Verbal aspects of agonal parameters in political communication

Summary. This article is devoted of agonalities as one of the basic parameters of political communication. The author suggests a review of scientific publications of general theoretical problems of political linguistics. A typology defining parameters of Ukrainian political communication, including the highlighted option of agonalities is presented. The agonal nature of the Ukrainian political discourse and analysis of sports vocabulary in aspects of political agonalities is defined. The common sports vocabulary and metaphors in political discourse are analyzed. An isolate thematic subgroups of the general sports vocabulary that is verbal expression agonalities are suggested. The mechanisms of metaphor sports vocabulary in Ukrainian political discourse are traced. Research is carried out on the material of media political issues.

Key words: political discourse, agonalities, sports lexicon, sports metaphor.

Статтю отримано 6.05.2014р.